

“CLEAN ENVIRONMENT – CLEAN SCHOOL
CLIMATE WITH CREATIVE ENVIRONMENTAL
PRACTICES IN SCHOOL EDUCATION”

2023-1-NO01-KA220-000159229

Nastavni plan i program za filozofiju i umjetničko obrazovanje u srednjoj školi: Opći uvod

Filozofija i umjetničko obrazovanje izgrađeni su na interdisciplinarnoj paradigmi koja integrira individualne procese percipiranja, tumačenja i rekonstrukcije svijeta. Ovaj kurikulum tretira filozofiju ne samo kao skup teorijskog znanja, već kao metodologiju strateškog razmišljanja pomiješanu s estetskom i kreativnom snagom umjetnosti. Razdoblje srednje škole između trinaeste i osamnaeste godine predstavlja razvojnu fazu u kojoj se kognitivni kapacitet pojedinca razvija u apstraktno razmišljanje, a egzistencijalno propitivanje produbljuje. Obrazovni program, pripremljen u tom kontekstu, ima za cilj premjestiti učenika od pasivnog promatrača do "mislioca-umjetnika" sposobnog analizirati objekte, koncepte i vrijednosti s estetskom osjetljivošću.

Vizija kurikulumu je pomaknuti umjetnost dalje od pukog objekta "ukusa" i pozicionirati je kao ontološko, epistemološko i aksiološko polje podataka. Praćenje intelektualnog lanca iza umjetničkog djela u biti znači dešifriranje transformacija mentaliteta kroz ljudsku povijest. Ovaj obrazovni proces ispituje umjetničke refleksije potrage za istinom unutar široke povijesne perspektive, od teorija imitacije u antici do kriza modernizma i fragmentirane strukture postmodernizma. Tako student stječe sposobnost kombiniranja estetskih prosudbi s univerzalnom etičkom odgovornošću, generirajući filozofska rješenja za društvene i globalne probleme kroz umjetničko izražavanje.

Jedinica I: Temelji estetske percepcije i filozofija znatiželje

1. Uvod: Ontološki i epistemološki izvori estetike

Ova cjelina, koja čini polazište kurikulumu filozofije i umjetničkog obrazovanja, ispituje kako se senzorna percepcija transformira u intelektualnu disciplinu, počevši od etimološkog podrijetla koncepta estetike. Izvedena od grčke riječi "aisthesis" (osjet, percepcija), estetika nije samo uvažavanje ljepote, već istraživanje kako ljudi doživljavaju vanjski svijet putem svojih osjetila i kako klasificiraju to iskustvo koristeći mentalne kategorije. Za učenike srednjih škola ovaj uvod omogućuje redefiniranje vizualnih i slušnih slika, nesvjesno konzumiranih u svakodnevnom životu, kao ontoloških podatkovnih polja kroz filozofski filter. U tom kontekstu, estetika se pozicionira i kao grana znanja (epistemologija) i kao senzorni izraz postojanja (ontologija). Dešifriranje složenih mentalnih procesa koji stoje iza učenikovog označavanja objekta kao "lijepog" temelj je kurikulumu, omogućujući pojedincima da postanu svjesni vlastitih subjektivnih prosudbi i utemelje ih u racionalnom okviru. Ova početna faza, gdje se umjetnost susreće s filozofijom, ima za cilj transformirati učenika od pasivnog promatrača u mislioca koji rekonstruira svijet s estetskom sviješću.

2. Fenomenologija znatiželje i pokretačka snaga umjetničke kreativnosti

Znatiželja (thaumazein), zajednički nazivnik filozofske misli i umjetničkog stvaranja, pokretačka je snaga u srži ove cjeline. Aristotelova tvrdnja "Svi ljudi prirodno žele znati" otkriva da znatiželja nije samo intelektualna glad, već egzistencijalna potreba. Za osobe između trinaest i osamnaest godina, znatiželja je ključna ne samo za razumijevanje svijeta već i za izgradnju vlastitog identiteta. Unutar filozofije umjetnosti, znatiželja je proces kojim predmeti nadilaze svoje uobičajene funkcije i postaju "pitanja" sami po sebi. Umjetnik je netko tko ne gleda na svijet kao svi ostali, već je znatiželjan o skrivenim značenjima i estetskim potencijalima predmeta. Ovaj dio kurikuluma ima za cilj uzdići znatiželju od jednostavnog interesa do razine "filozofskog čuđenja". Vježbajući otkrivanje izvanrednog unutar svakodnevnog, učenici razumiju da kreativnost zapravo proizlazi iz sposobnosti da se svijet vidi na novoj razini znatiželje. Znatiželja se u ovom trenutku definira kao epistemološko prekoračenje granica. Želja za odlaskom izvan poznatog početna je točka i za uspostavljanje filozofskog sustava i za stvaranje originalnog umjetničkog djela.

3. Transformacija estetske percepcije i svakodnevnog pogleda

Ljudsku interakciju s vanjskim svijetom općenito oblikuje utilitaristička perspektiva. U svakodnevnom životu, pri promatranju predmeta, postavljaju se pitanja o njegovoj funkciji, sigurnosti ili služi li svrsi. Međutim, estetska percepcija započinje suspenzijom (epohom) ove utilitarne perspektive. Ovaj dio kurikuluma ispituje prirodu estetskog pogleda, na temelju Kantovog koncepta "nezainteresiranog zadovoljstva". Raspravlja se o kvalitativnoj razlici između perspektive stolara na šumu radi dobivanja drva i perspektive umjetnika koja se usredotočuje na oblike šume, svjetlosne efekte i harmoniju boja. Estetska percepcija je sposobnost da se predmet liši njegove instrumentalne vrijednosti i vidi ga kao cilj sam po sebi. Za učenike srednjih škola ova transformacija je proces razvijanja jasne pažnje koja se suprotstavlja brzom vizualnoj potrošnji koju nameće potrošačka kultura. Ovaj čisti oblik percepcije, usredotočen isključivo na oblik, teksturu i postojanje predmeta, omogućuje stjecanje filozofske dubine kroz estetsko iskustvo. U tom procesu učenik otkriva selektivnost svoje percepcije i vezu između te selektivnosti i vlastitog mentalnog svijeta.

4. Problem ljepote: Napetost između objektivnosti i subjektivnosti

Koncept "ljepote" predstavlja se studentima kao jedan od najkontroverznijih i temeljnih problema u povijesti estetike. Je li ljepota matematičko i geometrijsko svojstvo inherentno samom objektu ili je u potpunosti sud temeljen na emocionalnim reakcijama subjekta? Ova se rasprava u nastavnom planu i programu vodi kroz objektivne i subjektivne teorije ljepote. Dok se ispituje pitagorejsko shvaćanje ljepote u staroj Grčkoj, temeljeno na numeričkim omjerima (zlatni rez), simetriji i harmoniji; s druge strane, analiziraju se pristupi mislilaca poput Davida Humea i Kanta, koji su ljepotu povezivali s mentalnom strukturom subjekta.

Studenti će shvatiti da estetski sudovi, provodeći filozofsku analizu tvrdnje "Nema rasprave o ukusima i bojama", uključuju i subjektivnu slobodu i potragu za "zajedničkim estetskim smislom" (sensus communis). Kolegij će istražiti kako se koncept ljepote mijenjao kroz povijest, percepcije ljepote u različitim kulturama i filozofska opravdanja koja stoje iza tih percepcija. Cilj ovog dijela je osloboditi studenta dogmatske definicije ljepote i osposobiti ga da ljepotu vidi kao višedimenzionalno polje rasprave. Propitivanjem veze između ljepote i ne samo sredstva zadovoljstva već i istine i dobrote (kalokagathia), stvorit će se svijest o etičkim dimenzijama estetike.

5. Ontologija umjetničkog djela: Prijelaz od objekta do djela

Pitanje u kojoj fazi i pod kojim uvjetima objekt stječe status "umjetničkog djela" posljednja je i najsloženija tema rasprave u ovoj jedinici. Značenje koje obični pisoar ili kutija kokica dobivaju kada se objese na zid muzeja predstavlja ontološki pomak u definiciji umjetnosti. Ovdje kurikulum potiče učenike da razmotre granice umjetnosti kroz teoriju "umjetničkog svijeta" Arthura Danta i teoriju "institucionalne umjetnosti" Georgea Dickieja. Ono što objekt čini umjetnošću nisu toliko njegove fizičke karakteristike, već filozofsko značenje koje mu se pripisuje i kontekst u kojem postoji. Učenici u dobi od 13 do 18 godina otkrivaju da umjetnost nije samo tehnička vještina, već i "prijenos misli". U ovom trenutku umjetničko djelo definirano je kao konkretan oblik umjetnikovog filozofskog odnosa sa svijetom. Jedinstveno područje postojanja umjetničkog djela karakterizira se time što je i fizički objekt i posjeduje svijet značenja izvan fizičkog (njegova metafizička dimenzija). Do kraja ove jedinice, učenici će internalizirati razumijevanje da umjetnost nije samo spektakl, već duboko polje koje odražava ljudske egzistencijalne tjeskobe, društvene kritike i potragu za istinom.

Jedinica II: Odnos između umjetnosti i istine od antike do renesanse

1. Mimesis u antičkoj Grčkoj: Imitacija istine i platonaska kritika

Jedna od najtemeljnijih rasprava u povijesti filozofije i umjetnosti, odnos između umjetnosti i istine, oblikovana je u starogrčkoj misli kroz koncept "mimesis" (imitacije). Prvi temeljni problem kojim se bavi ova jedinica je epistemološka vrijednost načina na koji umjetnost predstavlja vanjski svijet. U desetoj knjizi svog djela "Država", Platon podvrgava umjetnost oštroj kritici, stavljajući je na dno hijerarhije istine. Prema Platonovoj ontologiji, stvarnost ne postoji u svijetu osjetila, već u svijetu ideja. Krevet koji je napravio stolar kopija je "ideje kreveta", dok je slika kreveta koju je napravio slikar kopija kopije. Stoga je, prema Platonu, umjetnik "lovac sjena" tri stupnja udaljen od istine. Ova imitativna priroda umjetnosti opasna je jer udaljava čovječanstvo od racionalne misli (logosa) i uvlači ga u varljivi svijet emocija. U ovom će odjeljku studenti duboko analizirati zašto Platon nije vidio umjetnost kao izvor znanja i zašto bi, u svojoj idealističkoj filozofiji, estetika trebala biti podvrgnuta etičkoj provjeri. Središnje pitanje ove cjeline jest je li promatranje umjetnosti kao "ogledala" prepreka izravnom shvaćanju istine ili senzorna nužnost.

2. Aristotel i pojetsko znanje: Istina vjerojatnosti i katarza

Za razliku od Platonove kritike umjetnosti, Aristotel je u svom djelu "Poetika" utemeljio umjetnost na racionalnoj osnovi, donoseći novu perspektivu konceptu mimeze. Prema Aristotelu, umjetnost nije samo slijepa imitacija onoga što postoji; ona je prikaz "onoga što bi moglo biti" (vjerojatnost). Dok povijest prepričava što se dogodilo, umjetnost opisuje univerzalne, nepromjenjive zakone ljudske prirode i kako bi se lik mogao ponašati u određenim okolnostima. U tom kontekstu, za Aristotela, umjetnost je filozofskiji i superiorniji oblik znanja od povijesti. U ovom dijelu kurikuluma učenici ispituju kako se umjetnost pozicionira kao "techne" (zanat/znanje). Raspravlja se o psihološkoj i društvenoj funkciji umjetnosti, posebno kroz koncept "katarze" (pročišćenja). Prema Aristotelu, umjetnost, posebno kroz tragediju, pročišćava dušu od osjećaja straha i sažaljenja, čime se postiže ravnoteža. To je dokaz da je umjetnost racionalan proces koji služi etičkoj svrsi i obogaćuje ljudsko biće. Način na koji umjetnost odražava istinu nije kroz vanjsku sličnost, već kroz unutarnju logiku i potragu za univerzalnošću.

3. Srednjovjekovna estetika: Božanska svjetlost i simbolička istina

Antičko shvaćanje mimeze ustupilo je mjesto teocentričnoj (bogousredotočenoj) estetici u srednjem vijeku. Tijekom tog razdoblja istina umjetnosti nije se tražila u vidljivom fizičkom svijetu, već u božanskom redu koji je taj svijet naznačio. U srednjovjekovnoj misli umjetnost je bila sredstvo "učiniti nevidljivo vidljivim". U estetskim pristupima mislilaca poput Augustina i Tome Akvinskog, koncepti "svjetla" (claritas), "proporcije" (consonantia) i "cjelovitosti" (integritas) dolaze u prvi plan. Svjetlost, kao odraz Boga, smatra se temeljnim izvorom fizičke ljepote. Stoga se u srednjovjekovnom slikarstvu i arhitekturi simbolički izraz preferirao nad realističnom dubinom ili anatomskom točnošću. U ovom dijelu kurikuluma učenici analiziraju kako umjetnost funkcionira kao "biblia pauperum" (Biblija siromašnih) i zašto se estetika shvaća kao ontološki poredak. U srednjem vijeku ljepota je bila objektivna istina, manifestacija Božjeg savršenstva u svijetu. Umjetničko djelo služi kao ljestve koje odvajaju gledatelja od ovog svijeta i vode ga prema uzvišenoj istini.

4. Renesansa i otkriće perspektive: središnji položaj čovjeka i racionalizma

Renesansa predstavlja razdoblje u kojem su se umjetnost i filozofija ponovno sintetizirale, a koncept mimeze pomiješan je s racionalnim znanstvenim metodama. Jedna od najkritičnijih prekretnica ovog razdoblja je otkriće "perspektive" ne samo kao metode tehničkog crtanja, već kao sustava mišljenja. Linearna perspektiva je racionalizam koji preuređuje svijet prema ljudskom gledištu, kontrolirajući prostor matematičkom preciznošću. Likovi poput Leona Battista Albertija i Leonarda da Vincija ispituju kako je umjetnost postala "znanost" (cosa mentale). Renesansni umjetnik ne samo da oponaša prirodu; oni je rekonstruiraju dešifrirajući njezine skrivene zakone (matematika i anatomija). Ovaj proces simbolizira prijelaz od simboličke istine srednjeg vijeka do vidljive i mjerljive fizičke istine. S porastom humanizma, središnji položaj čovječanstva u svemiru pronalazi svoj izravan odraz u kompozicijskoj strukturi umjetničkih djela. Raspravljajući o filozofskoj vezi između pojave perspektive i konstrukcije kartezijanskog subjekta (mislećeg ja), studenti shvaćaju moć umjetnosti da predstavlja racionalnu istinu.

5. Genij i stvaranje: Rođenje umjetnika kao subjekta

Dok se u antici umjetnik smatrao "obrtnikom" (banausos), s renesansom je koncept "genija" dobio filozofski status. Umjetničko djelo više nije samo prijenos tradicije ili vjerovanja, već proizvod umjetnikovog izvornog uma i kreativne volje. Ovaj dio kurikuluma istražuje neoplatonski pristup Marsilija Ficina, gdje se smatra da umjetnik posjeduje moć sličnu božanskoj kreativnosti. Umjetnik je figura koja daje oblik kaosu, ponovno predstavljajući istinu kroz vlastiti estetski filter. Ova transformacija sije prvo sjeme autonomije umjetnosti. Kroz Michelangelova nedovršena djela istražuje se odnos između istine umjetnosti i umjetnikove unutarnje borbe. Istina više nije fiksni objekt u vanjskom svijetu, već dinamičan proces oblikovan strastvenom potragom subjekta (umjetnika). Do kraja jedinice, učenici će analizirati kako je veza između umjetnosti i istine obogaćena "ljudskim" faktorom, prateći put od imitativnog umjetnika antike do kreativnog genija renesanse.

6. Zaključak: Ples umjetnosti sa znanjem i postojanjem

U sintetskom dijelu druge jedinice sažeto je dvotisućljetno putovanje koncepta mimeze, s naglaskom na to da se umjetnost u svakom razdoblju obraćala istini iz drugačije perspektive. "Ideali" antike, "božanski simboli" srednjeg vijeka i "matematička stvarnost" renesanse različite su faze u potrazi ljudskog uma za istinom. U tom procesu umjetnost treba promatrati ne samo kao sredstvo ukrašavanja, već kao suparnički "jezik istine" koji izražava ono što filozofija izražava kroz koncepte, koristeći oblike, boje i svjetlost. Kroz ovu povijesnu perspektivu, učenici stječu temelj za razumijevanje umjetničke složenosti današnjice. Ovi veliki narativi

prošlosti pripremaju ontološko tlo potrebno za razumijevanje zašto je moderna i suvremena umjetnost razbila klasičnu tradiciju mimeze. "Moderna kriza" i "autonomizacija umjetnosti", o kojima će se raspravljati u sljedećoj jedinici, započet će upravo potresanjem ovog racionalnog i antropocentričnog svemira koji je uspostavila renesansa.

Jedinica III: Prosvjetiteljstvo i rođenje moderne estetike

1. Autonomija estetike: Baumgarten i znanost senzornih informacija

Osamnaesto stoljeće predstavlja prekretnicu u povijesti filozofije, kada je estetika dokazala svoju zrelost kao samostalna disciplina. Početni fokus ove jedinice je pokušaj Alexandera Gottlieba Baumgartena da oslobodi osjetilno znanje (gnoseologia inferior) od jarma logike (gnoseologia superior) prvo upotrijebivši termin "estetika". Dok je prosvjetiteljstvo veličalo racionalizam, Baumgarten je tvrdio da osjetilna percepcija također posjeduje vlastito savršenstvo i zakone, definirajući estetiku kao "znanost o osjetilnom znanju". Ovaj pristup utro je put da se umjetnost ne promatra samo kao teološki ili moralni alat, već kao područje istine samo po sebi. Za srednjoškolce ovaj konceptualni pomak ključan je za razumijevanje da veza između umjetnosti i "znanja" nije isključivo racionalna i matematička, već da osjetila također mogu biti svojevrsni nositelj istine. U svjetlu prosvjetiteljstva, estetika je prestala biti puka "kritika ukusa" i ponovno je zamišljena kao najosnovniji i najčišći oblik ljudskog odnosa sa svijetom.

2. Kantova kopernikanska revolucija: estetski sud i nezainteresirano zadovoljstvo

Immanuel Kant, koji se smatra pravim osnivačem moderne estetike, svojim je djelom "Kritika suđenja" (Kritik der Urteilskraft) donio radikalnu transformaciju u estetsku teoriju. Kant je redefinirao ljepotu ne kao svojstvo objekta, već kao oblik suđenja temeljen na skladnoj interakciji mentalnih sposobnosti subjekta (mašte i razumijevanja). U ovom će se odjeljku studenti udubiti u Kantov koncept "nezainteresiranog užitka" (interesseloses Wohlgefallen). Prema Kantu, estetski gledati na objekt znači vrednovati ga ne zato što služi svrsi ili iz želje za posjedovanjem, već jednostavno kroz čisto zadovoljstvo koje proizlazi iz njegovog oblika. Ovo je najjači argument u procesu autonomizacije umjetnosti. Sud o ljepoti je subjektivan, ali prema Kantu, ovaj sud tvrdi da ima univerzalnu valjanost kroz pretpostavku "zdravog razuma" (sensus communis). Studenti će otkriti skrivenu racionalnost iza naše izjave "Ovo je lijepo", gdje očekujemo ne samo vlastite osobne preferencije već i da svi ostali odobravaju ovu ljepotu. Ova perspektiva simbolizira konstrukciju modernog pojedinca, koji pokušava riješiti napetost između slobode i nužnosti kroz estetsko iskustvo.

3. Lijepo i uzvišeno: Estetsko iskustvo na granicama prirode

Jedna od najfascinantijskih rasprava u estetici prosvjetiteljstva jest razlika između "Lijepog" i "Uzvišenog". Kroz Kanta i Edmunda Burkea, ovaj odjeljak pokazuje da estetsko iskustvo nije ograničeno na sklad i proporciju. Dok se Lijepo povezuje s ograničenjima, redom i skladom oblika objekta, Uzvišeno je mješavina strahopoštovanja i čuđenja koje se osjeća pred beskonačnošću i moći, nešto što potresa subjekt, nadilazi njegovu sposobnost razumijevanja. Čudno zadovoljstvo koje se osjeća pred kolosalnom olujom na moru ili golemim planinskim lancem proizlazi iz sukoba između vlastitih fizičkih ograničenja osobe i njezine moralne i intelektualne uzvišenosti. U ovoj fazi kurikuluma učenici razumiju da umjetnost može biti ne samo utješna ljepota već i šokantno iskustvo koje podsjeća čovječanstvo na njegova ograničenja. Koncept Uzvišenog, posebno u postavljanju intelektualnih temelja za romantizam, predstavlja pokušaj umjetnosti da transcendirira racionalno i dotakne apsolutno. Ova analiza

oslobađa estetsku osjetljivost učenika od statičkog obrasca uvažavanja do dinamične i egzistencijalne dimenzije.

4. Hegel i povijesnost umjetnosti: Estetsko putovanje duha

Vrhunac prosvjetiteljske estetike i mislilac koji je otvorio vrata modernizmu je G.W.F. Hegel. Za Hegela, umjetnost je faza u kojoj se Apsolutni Duh (Geist) ostvaruje u osjetilnim oblicima. Međutim, Hegelova estetika smješta umjetnost unutar povijesne dijalektike. U ovom odjeljku studenti ispituju tri glavne faze (simboličku, klasičnu i romantičnu umjetnost) na koje Hegel razlikuje razvoj umjetnosti. U simboličkoj umjetnosti (egipatskoj/istočnoj), materija nadilazi značenje, dok su u klasičnoj umjetnosti (grčkoj) materija i značenje u savršenom skladu. U romantičnoj umjetnosti (kršćanstvo/moderno doba), značenje nadilazi materiju, a umjetnost počinje zaostajati u izražavanju Duha. Hegelova poznata teza o "kraju umjetnosti" dolazi do izražaja u ovom trenutku. Prema Hegelu, umjetnost je završila svoju misiju izražavanja istine osjetilnim sredstvima i ustupila mjesto apstraktnijoj i racionalnijoj religiji i filozofiji. Ova tvrdnja pruža provokativnu osnovu studentima da propituju funkciju umjetnosti u modernom svijetu. Je li umjetnost umrla ili postoji samo kao "objekt"? Ova rasprava vodi do redefinicije umjetnosti kao povijesnog polja svijesti.

5. Prijelaz od autonomije umjetnosti do pokreta "Umjetnost radi umjetnosti"

Kantovo utemeljenje estetskog suda u nezainteresiranosti postavilo je filozofski temelj koncepta "umjetnosti radi umjetnosti" (l'art pour l'art) u devetnaestom stoljeću. Ovaj odjeljak ispituje proces kojim umjetnost uspostavlja vlastite zakone, odbijajući služiti moralnom, političkom ili religijskom didaktizmu. Umjetnost više nije o "stvari"; ona je "stvar" sama po sebi. Racionalni pojedinac prosvjetiteljstva počinje umjetnost doživljavati kao svojevrsno carstvo duhovne slobode. Studenti, ispitujući Schillerove stavove u "Pismima o estetskom odgoju čovjeka", raspravljaju o ideji da se istinska sloboda može postići samo estetskom igrom (Spieltrieb). Umjetnost se pozicionira kao izvor iscjeljenja koji ponovno ujedinjuje ljudsko biće (rascjep između razuma i emocija) fragmentirano modernošću. Ovaj proces autonomizacije simbolizira transformaciju umjetnika od društvenog obrtnika do "modernog subjekta" koji izražava svoj unutarnji svijet i estetsku viziju s apsolutnom slobodom.

6. Zaključak: Estetska svijest na pragu modernizma

U fazi sinteze treće jedinice naglasak je na tome kako je racionalno nasljeđe prosvjetiteljstva discipliniralo i oslobodilo estetski sud. Estetika, koju je Baumgarten imenovao, Kant utemeljio, a Hegel historizirao, jedan je od temeljnih stupova načina na koji moderni čovjek percipira svijet. Do kraja ove jedinice učenici će shvatiti da ljepota više nije samo pitanje "forme", već golema filozofska mreža isprepletana slobodom subjekta, granicama znanja i povijesnim maršom Duha. Prosvjetiteljska estetika, dok je umjetnost činila predmetom racionalne analize, također je otvorila vrata njezinoj tajanstvenoj i uzvišenoj prirodi. Ova ravnoteža pruža učenicima sve teorijske alate potrebne za razumijevanje krize modernosti, avangardnih pokreta i procesa "fragmentacije ljepote", o čemu će se raspravljati u sljedećoj jedinici. Moderna estetika je putovanje "samospoznanje" koje poziva čovječanstvo da postane svjesno vlastitih senzornih i intelektualnih sposobnosti.

Jedinica IV: Modernost, kriza i izražavanje

1. Ontološka kriza i estetski raspad modernosti

Modernost predstavlja razdoblje duboke krize od druge polovice devetnaestog stoljeća nadalje, u kojem je poljuljan racionalni i optimistični svjetonazor prosvjetiteljstva, a uništeni tradicionalni sustavi vrijednosti. Polazište ove cjeline je odraz otuđenja u filozofiji umjetnosti stvorenog u ljudskom duhu industrijskom revolucijom, urbanizacijom i kasnijim svjetskim ratovima. S modernošću, umjetnost je prestala biti samo disciplina koja teži "lijepom", postajući umjesto toga jezik fragmentirane stvarnosti, kaosa i neizvjesnosti. U tom razdoblju, estetika se transformirala iz problema reprezentacije u problem egzistencije. Za učenike u dobi od trinaest do osamnaest godina, ova faza nudi priliku da se s filozofskom dubinom analizira zašto i kako se klasična tradicija mimeze urušila i zašto je umjetnost počela postajati "nerazumljiva" ili "remetilačka". Modernost je "kriza istine", gdje subjekt projicira pukotinu unutar vlastitog unutarnjeg svijeta na vanjski svijet, a objektivnu stvarnost zamjenjuju višestruke perspektive i duhovni izrazi.

2. Friedrich Nietzsche: Umjetnost kao napetost između Apolona i Dioniza

Jedna od najradikalnijih prekretnica u modernoj estetskoj misli je dualnost koju je predstavio Friedrich Nietzsche u svom djelu "Rođenje tragedije". Nietzsche objašnjava umjetnost kroz dva temeljna pogona: apolonski (mjera, svjetlost, oblik, san) i dionizijski (emocija, ekstaza, kaos, glazba). Apolonski princip stvara podnošljiv izgled dajući svijetu red i oblik; dionizijski princip ruši granice individualnosti, pružajući izravan kontakt sa sirovom i zastrašujućom snagom života. U ovom dijelu kurikuluma učenici razumiju da umjetnost nije samo predmet mirnog divljenja, već vitalna sila u afirmaciji života (amor fati). Za Nietzschea, umjetnost je najmoćniji protuotrov "nihilizmu". Ljepota više nije matematički omjer, već estetski odgovor na tragičnu prirodu života. Ova filozofska perspektiva nudi ključ za razumijevanje zašto moderna umjetnost gravitira prema kaotičnim, šokantnim i iracionalnim elementima.

3. Ekspresionizam i prikaz duhovne istine

Duhovna praznina i tjeskoba koju je stvorila modernost pronašli su svoj najkonkretniji izraz u umjetnosti kroz pokret "ekspresionizma". Ovaj odjeljak ispituje kako se umjetnost, umjesto da odražava objekte u vanjskom svijetu, usredotočila na unutarnji krik, strahove i patnju subjekta. Od Van Goghovih poteza kistom do Edvarda Munchovog "Vriska", "istina" se više ne traži u vidljivoj fizičkoj sličnosti, već u osjećajnom duhovnom intenzitetu. Studenti analiziraju, iz filozofske perspektive, zašto je ekspresionistička estetika deformirala oblike i intenzivirala boje. U ovoj fazi, estetika, umjesto da bude sredstvo utjehe, postaje ogledalo koje otkriva ontološku nesigurnost u koju je upao moderni pojedinac. Koncepti "estetike ružnoće" i "apsurdnosti" raspravljaju se kao nove koordinate u potrazi moderne umjetnosti za istinom. Umjetničko djelo više nije kopija vanjske stvarnosti, već eksplozija unutarnje stvarnosti.

4. Martin Heidegger i umjetnost kao glas bića

Jedno od najdubljih istraživanja biti umjetnosti u modernoj filozofiji proveo je Martin Heidegger. U svom djelu "Podrijetlo umjetničkog djela", Heidegger definira umjetnost ne kao sredstvo reprezentacije, već kao "samoostvarenje istine (aletheia) unutar djela". U ovom odjeljku studenti analiziraju sukob (Riss) između Heideggerovih koncepata "Svijeta" i "Zemlje". Umjetničko djelo je događaj (Ereignis) koji otkriva misterij bića, oslobađajući predmete od njihovih instrumentalnih funkcija i omogućujući nam da ih vidimo u njihovoj vlastitoj biti. Kroz analizu Van Goghove slike para seljačkih cipela, studenti ispituju kako djelo evocira ne samo cipelu, već cijeli živi svijet kojem ta cipela pripada (zemlja, rad, umor). Heideggerijanska perspektiva pokazuje studentima da umjetnost nije samo objekt estetskog užitka, već sveti prostor gdje se osjeća "istina bića".

5. Walter Benjamin: Tehnološka reproducibilnost i nestanak aure

Modernost nije samo intelektualna, već i tehnološka revolucija. Ovaj odjeljak, oslanjajući se na esej Waltera Benjamina "Tehnološki reproducibilno umjetničko djelo", istražuje nove dimenzije koje je umjetnost stekla izumom fotografije i filma. Benjamin raspravlja o tome kako je koncept "aure", koja predstavlja jedinstvenost i povijesni kontekst umjetničkog djela, izgubljen pojavom tehnoloških alata za reprodukciju. Proizvodnja tisuća primjeraka djela potkopava ritualističku i elitističku prirodu umjetnosti, istovremeno je politizirajući čineći je dostupnom masama. Studenti raspravljaju o tome označava li gubitak aure razočaranje (Entzauberung) umjetnošću ili nudi demokratsku mogućnost. Ova analiza pruža vitalni povijesni kontekst za razumijevanje današnjeg svijeta digitalne umjetnosti, NFT-ova i slika generiranih umjetnom inteligencijom.

6. Frankfurtska škola i kritika kulturne industrije

Koncept "Kulturne industrije", koji su razvili Adorno i Horkheimer, kritički ispituje transformaciju moderne umjetnosti unutar kapitalističkog sustava. U ovom dijelu studenti analiziraju opasnost da umjetnost prestane biti alat oslobođenja i postane "roba" koja uspavljuje i homogenizira mase. Prema Adornu, prava umjetnost treba biti beskompromisna i razvijati "negativnu dijalektiku" protiv zadanog svijeta. Ponor između estetike popularne kulture usmjerene na potrošnju i šokantne i neshvatljive prirode avangardne umjetnosti obrađuje se kao društvena kritika. Borba za očuvanje autonomije umjetnosti pozicionira se kao oblik otpora protiv lažnih obećanja sreće koje nudi modernost. Ova rasprava omogućuje srednjoškolcima da prepoznaju manipulativne aspekte vizualne kulture u kojoj žive i da razviju kritičku estetsku svijest.

7. Egzistencijalizam i angažirana umjetnost: sloboda i odgovornost

Završni dio ove cjeline usredotočuje se na egzistencijalističke estetske pristupe mislilaca poput Jean-Paula Sartrea i Alberta Camusa. "Bačenost" čovječanstva u svijet i nužnost stvaranja vlastitog značenja istražuju se kao temeljne motivacije iza umjetnosti. Sartreov koncept "angažirane umjetnosti", kako je predstavljen u njegovom djelu "Što je književnost?", naglašava društvenu i političku odgovornost umjetnika. Umjetnost nije samo ljepota proizvedena u bjelokosnoj kuli, već čin u kojem čovječanstvo ostvaruje vlastitu slobodu i preuzima odgovornost za slobodu drugih. Estetika pobune u Camusovom "Mitu o Sizifu" analizira se kroz koncept apsurdna. Umjetnost je najplemenitiji i najkreativniji odgovor na besmisao svijeta.

8. Zaključak: Estetski horizonti rođeni iz krize

Sinteza IV. jedinice naglašava kako su krize modernosti gurnule umjetnost u dublje i upitnije područje. Fragmentacija reprezentacije, gubitak aure i kritika sustava prekinuli su obaveznu vezu umjetnosti s "ljepotom", stavljajući je u organskiji odnos s "istinom" i "slobodom". Do kraja ove jedinice, studenti će shvatiti filozofske razloge zašto je moderna umjetnost izazovna za prosječnu osobu. Moderna estetika je hrabrost suočavanja s vlastitom tamom, neizvjesnošću i slobodom. Ovaj temelj pruža sve kritičke alate potrebne za razumijevanje konceptualnih ograničenja postmoderne fragmentacije i suvremene umjetnosti, o čemu će biti riječi u sljedećoj jedinici.

Jedinica V: Suvremena umjetnost, poststrukturalizam i etička odgovornost

1. Ontološka transformacija suvremene umjetnosti i postmoderno stanje

Ova posljednja i najsloženija jedinica kurikuluma usredotočuje se na radikalne strukturne promjene koje je umjetnost prošla od posljednje četvrtine dvadesetog stoljeća do danas. Linearni napredak modernizma "u potrazi za novim" i njegovi ideali "visoke umjetnosti" ustupili su mjesto postmodernističkoj fragmentaciji koju je Jean-François Lyotard opisao kao "slom velikih narativa". Suvremena umjetnost više nije samo stvaranje muzejskog predmeta, već konstruiranje konteksta, pitanja ili polja djelovanja. U ovom odjeljku studenti analiziraju kako je umjetnost uvučena u "konceptualno" područje, nadilazeći njegove fizičke granice. Umjetničko djelo više se ne cijeni isključivo zbog umjetnikove vještine, već zbog intelektualne dubine i ironije koju nudi. Ovaj ontološki pomak zahtijeva da studenti umjetnost ne čitaju samo kao sredstvo vizualnog užitka, već kao kulturni i filozofski jezik. Postmoderno stanje je estetski svemir u kojem su zahtjevi za apsolutnom istinom ustupili mjesto pluralizmu i relativizmu, a hijerarhija između "visoke kulture" i "popularne kulture" je izbrisana.

2. Jean Baudrillard: Simulacija, simulakrum i isparavanje stvarnosti

Jedan od najosnovnijih filozofskih alata za razumijevanje suvremene estetike je teorija simulacije Jeana Baudrillarda. U ovom odjeljku studenti istražuju kako masovni mediji i digitalne tehnologije transformiraju našu percepciju stvarnosti, istražujući svijet simulakruma koji su "stvarniji od same stvarnosti". Prema Baudrillardu, u modernom svijetu znakovi više ne upućuju na stvarnost, već se samo odnose na druge znakove. Umjetnost u ovom trenutku ili postaje dio simulacije ili funkcionira kao mehanizam kritike koji dešifrira taj proces. Kroz djela pop arta i Andyja Warhola, rasprava istražuje kako masovna proizvodnja, potrošački predmeti i slike stvaraju "hiperrealnost". Propitujući prazninu iza digitalnih slika koje konzumiraju u svakodnevnom životu i položaj umjetnosti unutar te lažne stvarnosti, studenti otkrivaju nove granice estetske prosudbe u digitalnom dobu.

3. Poststrukturalizam i dekonstrukcija značenja: Derrida i Foucault

Ova faza kurikuluma usredotočuje se na doprinose poststrukturalističkih mislilaca filozofiji umjetnosti, koji odbacuju fiksnost značenja. Kroz Derridaovu metodu "dekonstrukcije" istražuje se ideja da umjetničko djelo ne može imati samo jedno "ispravno" značenje te da svaki tekst i vizualno djelo sadrže vlastitu suprotnost i beskonačne mogućnosti interpretacije. Paralelno s tezom Rolanda Barthesa o "Smrti autora", naglašava se da se značenje umjetničkog djela rekonstruira u procesu recepcije gledatelja, neovisno o umjetnikovoj namjeri. S druge strane, Michel Foucaultove analize, razvijene kroz odnos između moći i znanja, propituju ulogu umjetnosti i muzejske institucije u društvenoj kontroli i konstrukciji identiteta. Umjetnost nije samo oblik izražavanja već i diskurzivni prostor u kojem se kodiraju odnosi moći. Studenti stječu vještine kritičkog čitanja postavljajući pitanja poput "Tko govori?", "Koja se perspektiva legitimira?" i "Koji se glasovi potiskuju?" prilikom promatranja umjetničkih djela.

4. Etička odgovornost umjetnosti i aktivizma: Artivizam

U svijetu suvremene umjetnosti, estetika se sve više isprepliće s etičkom i političkom odgovornošću. Ovaj dio, istražen kroz koncept "artivizma" (umjetnost + aktivizam), ispituje moć umjetnosti da stvori društvene promjene i odgovornosti umjetnika kao "svjetskog građanina". Umjetnost se više ne ocjenjuje isključivo po tome "što jest", već i po tome "što čini" u svijetu. Teme poput socijalne pravde, rodne ravnopravnosti i ljudskih prava postale su središnje za suvremenu umjetnost. U ovom trenutku umjetnost prestaje biti neutralno estetsko polje i transformira se u praksu svjedočenja i otpora nepravdi. Studenti analiziraju sposobnost umjetnosti da zacijeli društveno tkivo i podigne svijest, prateći put od Beuysovog koncepta

"socijalne skulpture" do suvremenih projekata javnog prostora. Etika se redefinira ne kao vanjska komponenta estetike, već kao konstitutivni i element koji stvara značenje.

5. Estetika okoliša i održivost: ekološka umjetnost

Globalna klimatska kriza i ekološko uništenje predstavljaju najhitniji etički program suvremene umjetničke filozofije. Ovaj dio kurikuluma ispituje "ekološke umjetnosti" (Eco-Art) i estetske prakse usmjerene na održivost koje imaju za cilj popraviti odvajanje čovječanstva od prirode. Umjetnici više ne prikazuju samo prirodu; oni izravno umjetnički interveniraju u procese poput obnove prirodnih sustava, očuvanja bioraznolikosti i smanjenja ugljičnog otiska. Studenti raspravljaju o konceptu "ekološke etike" u širokom spektru, od održivosti materijala do utjecaja umjetničkog djela na ekosustav. Ovaj proces simbolizira transformaciju drevnog shvaćanja mimeze (imitacije prirode) u estetski model u suvremenom svijetu koji surađuje s prirodom i štiti je. Umjetnost, gradeći emocionalni i intelektualni most u borbi za budućnost planeta, pomaže u internalizaciji održivih životnih navika.

6. Digitalna estetika i umjetna inteligencija: Nove granice kreativnosti

Najsuvremenija tehnološka i filozofska rasprava u okviru kurikuluma usredotočuje se na utjecaj umjetne inteligencije (AI), virtualne stvarnosti (VR) i algoritamske umjetnosti na estetsku prosudbu. Pitanja poput "Je li kreativnost jedinstvena za ljude?", "Je li vizualno umjetničko djelo proizvedeno umjetnom inteligencijom pravo umjetničko djelo?" i "Je li etično da algoritmi manipuliraju našim estetskim ukusom?" istražuju budućnost estetike. Studenti analiziraju kako je tehnologija učinila odnos između umjetnika i umjetničkog djela neizravnijim i kako se koncept "originalnosti" transformirao u doba digitalne reproducibilnosti. Etička upotreba umjetne inteligencije, autorska prava i kompatibilnost digitalne estetike s ljudskim vrijednostima ključne su teme rasprave u ovom odjeljku. Cilj ove faze je osposobiti studente da održe filozofski i estetski stav ne samo u današnjem tehnološkom svijetu već i u sutrašnjem.

7. Zaključak: Estetski manifest i globalno građanstvo

U završnoj fazi nastavnog plana i programa, studenti sintetiziraju sva filozofska i umjetnička znanja koja su stekli kroz pet cjelina kako bi stvorili vlastiti "Estetski i etički manifest". Ovaj manifest je osobni filozofski dokument koji izražava kako student percipira svijet, svoju viziju funkcije umjetnosti u društvu i svoju etičku odgovornost prema okolišu, čovječanstvu i budućnosti. Filozofija i umjetničko obrazovanje kulminiraju transformacijom studenta ne samo u akademski uspješnu osobu već i u kompetentnog globalnog građanina koji posjeduje estetsku svijest, kritičku inteligenciju i etičku osjetljivost. Diplomirajući s razumijevanjem da je umjetnost "jezik istine", mlada osoba stječe sposobnost traženja estetske kvalitete i filozofske dubine u svim aspektima života.